

LA HISTORIOGRAFIA DE LES EPIDÈMIES A MALLORCA (segles XIII a XIX)

Paula GRAU SANCHO

RESUM

A l'article s'hi analitzen els autors i les obres que han fet referència a les epidèmies patides a Mallorca, començant per Tarrasa i acabant per Rodriguez Tejerina. Després d'aquesta anàlisi s'intenta veure l'origen de les notícies sobre cadascuna de les epidèmies i establir d'on provenen aquestes notícies. Un quadre intenta exposar de manera sintètica el desenvolupament de la historiografia mallorquina sobre les diverses epidèmies.

Les epidèmies a Mallorca, com a altres indrets, causaren molts d'estralls i foren les responsables de moltes de les crisis de mortalitat que sofrí la societat illenca al llarg de la nostra història.

La nostra recerca, que abasta set segles - del XIII al XIX -, ens ha dut a consultar historiadors antics per tal que ens donessin les notícies de les epidèmies de primera mà, i que ens permetessin seguir l'evolució del coneixement amb els autors posteriors.

Al quadre que adjuntam hi ha les epidèmies de les quals hem tingut notícia, és a dir, de les que es fan ressò els autors consultats, la majoria, com podem veure, són citades per més d'un. La nostra tasca ha consistit en fer la reconstrucció de la notícia, partint de l'autor més antic, veure l'evolució del coneixement. És a dir, si la notícia de les epidèmies que afectaren Mallorca ha estat ampliada o modificada o senzillament copiada pels autors posteriors.

Els autors consultats han estat nombrosos, però podem destacar: Tarrassa, Bover, Campaner, Weyler, Carbonell, Mascaró Pasarius, Escalas Real, Oleza i Rodríguez Tejerina. En donarem uns breus apunts de cadascun d'ells, que per ordre cronològic són:

Tarrassa Pons, Guillem nascut a Palma (1709-1779). Historiador i paborde de la Seu de Palma, és autor de diverses obres - entre elles copià i traduí al castellà *La història del regne de Mallorca* de Joan Binimelis. Però l'obra més important per a nosaltres és *Anales del Reyno e isla de Mallorca* (Tarrassa, G. 1775-1776) de dos volums, manuscrit, que es troba a la biblioteca March i que s'escriu els anys 1775-76.

Bover de Rosselló, Joaquim M^a (Sevilla 1810- Palma 1865). Polígraf, historiador, poeta i bibliòfil. Entre les seves obres més importants destaquen la *Miscelánea erudita mayoricense*, *Memòria de los pobladores de Mallorca*. Nosaltres hem utilitzat l'obra titulada *Miscelánea Històrica de Mallorca* (Bover, J.M^a. 1825-1860) que consta de XVIII toms, manuscrit i és una recollida de notícies de tota casta

Campaner y Fuertes, Álvaro (Huelva 1834 - Palma 1894). Historiador i numismàtic. L'obra de més interès és el *Cronicon Mayoricense* (Campaner, A. 1967) escrit l'any 1881 on recull les notícies més importants de Mallorca des de l'any 1220 fins al 1800.

Weyler y Laviña, Fernando (Madrid 1808 - Palma 1879). Metge militar i botànic. Publicà obres de tema naturalístic, mèdic i històric. L'obra consultada per nosaltres és la *Topografía físico-médica de las islas Baleares y en particular de la de Mallorca* (Weyler y Laviña, F. 1854), en el qual es dedica un capítol a l'epidemiologia balear amb una llista de les epidèmies amb la data i el tipus d'epidèmia.

Carbonell Vadell, Guillem (Palma, 1851-1930). Periodista. Va destacar com a articulista del diari La Almudaina i la revista La Roqueta. Autor de nombroses monografies, cal destacar: *Dinastía de los Reyes de Mallorca*, *Mallorca retrospectiva* (1953) publicada per la Col·lecció Biblioteca Balear. L'obra *Mallorca retrospectiva* (Carbonell Vadell, G. 1953) té un capítol dedicat a les epidèmies de Mallorca des del segle XIII al XIX.

Escalas Real, Jaume (Palma, 1893- 1979). Metge i escriptor, publicà obres de psiquiatria i també guies turístiques, però l'obra consultada per nosaltres

és un discurs que pronuncià a la Reial Acadèmia l'any 1969 amb el títol *Epidemiologia de Mallorca*, (Escalas Real, J. 1969). Es tracta d'un breu resum de les epidèmies succeïdes a Mallorca des del segle XIII al XX.

Oleza y de España, José (Palma, 1884- 1968). Professor mercantil, polític i escriptor. Fou batlle de Palma l'any 1941-42. Va escriure diversos treballs d'història i nombrosos articles. Destaca una monografia titulada *El cólera de 1865 en Palma* (Oleza de España, J. 1965-1970) escrita en forma d'articles trimestrals en el Boletín Municipal, durant 5 anys (1965- 1970). És l'obra més exhaustiva i completa sobre el cólera que hem consultat.

Mascaró Pasarius, Josep (Menorca 1923 - Palma 1996). Cartògraf, historiador i publicista, té una gran quantitat d'obres publicades, entre les quals destaca *El Mapa General de Menorca, Mapa General de Mallorca i el Corpus de Toponímia*. Entre 1973-74 coordinà i edità la *Historia de Mallorca* (Mascaró Passarius, J. 1978) treball que gaudí de la col·laboració de nombrosos especialistes. Aquesta darrera obra és la que hem utilitzat per a la nostra feina. Conté XIII volums i abasta des de la prehistòria fins als nostres dies. De tots els col·laboradors, Àlvar Santamaría i José Mª Rodríguez Tejerina han estat els que ens proporcionen les notícies sobre les epidèmies.

Rodríguez Tejerina, José M^a, va néixer a Madrid l'any 1921. Metge i historiador. Autor de moltes obres, però la més interessant per a nosaltres és *La historia de la Medicina en Mallorca* escrita l'any 1981-1986 on hi ha capítols dedicats exclusivament a les epidèmies.

Així doncs, passem a veure les coincidències i mancances de cada autor amb relació als altres. El més antic és Tarrasa i per tant començarem per ell.

Seguirem l'ordre cronològic del quadre.

Epidèmia de 1230

Tarrasa (Tarrasa, t. I, p 5) és l'autor que primer i millor la descriu, i els altres autors l'esmenten sense cap variació. Es tractà d'una epidèmia de pesta bubònica que aparegué després de Pasqua de l'any 1230, moriren moltes persones i entre elles molts dels nobles que vingueren amb el rei En Jaume a la conquesta de Mallorca.

Epidèmia de 1348

És tracta d'una nova epidèmia de pesta bubònica i és Tarrasa (Tarrasa, I, p 97) qui en torna donar la primera i millor descripció. El contagi vengué d'Itàlia i passà per Sicília i Sardenya, i era tal la seva malignitat que només el contacte amb les robes feia agafar la malaltia. Varen morir un 80% dels afectats, i en termes absoluts unes 15.000 persones en menys d'un mes.

R.Tejerina (R. Tejerina, I, p 103-105) ens aporta altres detalls: comenta que aquesta epidèmia fou anomenada *la mort negra*, que afectà a més d'una quarta part de la població del món conegut, i que com a símptomes més significatius destacaven: les hemorràgies, les taques fosques a la pell i la destrucció dels pulmons. També paralizava els membres i la intel·ligència.

Epidèmia de 1375

Altre cop Tarrasa (Tarrasa, II, p 137) és el que ens dóna la primera notícia i els altres autors el citen sense afegir-hi res més. Fou una epidèmia de pesta bubònica que produí 35.000 morts - aquestes xifres de mortalitat les dóna citant el notari Mateu Salcet, encara que no diu si es tractava de pesta o d'alguna altra malaltia contagiosa, però sí que produí una gran mortalitat -

Epidèmia de 1384

Tarrasa (Tarrasa Tom, p 178) parla d'una nova epidèmia de pesta bubònica que provocà una gran mortalitat, la notícia l'extreu del cronista Vicens Mut. Com a conseqüència el Gran i General Consell donà exempcions fiscals als forasters que venguessin a viure a l'illa o que s'hi casassin. Segons Tarrasa té dubtes suficients per pensar que l'any 1384 no va ser la data real de l'epidèmia i que en canvi fos l'any 1383. Campaner (Campaner, p 75) hi està d'acord, amb aquests dubtes. Els altres autors no hi aporten cap detall nou.

Epidèmia de 1396

Només R. Tejerina (R. Tejerina, I, p 103-105) cita aquesta epidèmia i és torna a repetir a la Història de Mascaró Passarius. Es tracta d'una epidèmia de glàndules que l'autor pensa que pugui correspondre a la malaltia coneguda per *garrotillo*.

Epidèmia de 1449

Només Weyler ens cita aquesta epidèmia de pesta bubònica sense donar-ne cap detall.

Epidèmia de 1467

Weyler és el primer que la cita i R. Tejerina (R. Tejerina, I, p 107) hi afegeix que era una epidèmia de glàndules que entrà per Sóller i per les valls de Miramar. S'establí un cordó sanitari tan rigorós que es castigava amb pena de mort el que no el complís. Per primer cop es parla de les mesures sanitàries que es posaren en pràctica per prevenir la progressió i extensió d'una epidèmia.

Epidèmia de 1475

Tarrassa (Tarrassa, III, p 195) és el que ens dona la primera notícia d'aquesta nova epidèmia de pesta bubònica que entrà a Mallorca per manca de guardians i de precaucions. La mortalitat fou molt alta.

Escalas hi afegeix que moriren unes 15.000 persones d'aquest contagi i que el Gran i General Consell habilità la Torre de Pelaires per a la ventilació de mercaderies.

R. Tejerina hi afegeix que aquest any es va instituir la Morberia. Era una institució sanitària que tenia com a finalitat la custòdia de la salut. La formaven un metge i un cirurgià que tenien com a missió visitar i inspeccionar vaixells i llatzerets.

Epidèmia de 1493

Tarrassa (Tarrassa, III, p 242) ens parla d'aquesta epidèmia de pesta sense donar-ne més detalls.

Campaner (Campaner, p 195) cita Tarrassa com a font de les seves notícies. Álvaro Santamaría (Mascaró, VI, p 32) en el llibre coordinat per Mascaró Passarius hi afegeix unes notes que ens donen una visió diferent a la dels altres autors, remarca les connotacions econòmiques i socials que tingué aquest contagi de pesta bubònica.

Ens conta que pel maig de 1493 es va saber que hi havia pesta a Gènova i Nàpols. De seguida es tancaren els ports de Mallorca als vaixells d'aquelles procedències. Però l'epidèmia ja s'havia establert a Ciutat i les primeres víctimes començaren a finals de mes, encara que els metges no confirmaven que es tractàs de pesta. El pànic envaià la població i començà l'emigració cap a la part forana, a mitjans juny tres quartes parts de la població havia fugit. L'epidèmia augmentà el mes d'agost i va remetre el mes de setembre. Els ports d'Andratx, Sóller, Pollença, Alcúdia, Manacor, Artà i Felanitx estaven lliures de pesta i per tant seguien oberts al trànsit de vaixells. Els emigrats

sembraren focus de pesta a diversos indrets de l'illa. A començament de desembre Inca i Muro restaven afectats. L'any següent rebrotà l'epidèmia a Ciutat.

Santamària ens parla de tres cicles en l'evolució de l'epidèmia: el primer fou una afecció localitzada a Ciutat, el segon, així com anava remetent a Ciutat apareixia a pobles de l'interior, i durant el tercer cicle quasi la totalitat de l'illa patí la pesta exceptuant Alcúdia i Pollença, que no la sofriren en cap moment. Santamària comenta que ha trobat poques dades que permetin conèixer l'autèntic abast, tant social com econòmic, que degué tenir l'epidèmia i s'aventura a donar una aproximació del nombre de morts - uns 5.000- sobre un càlcul aleatori, basat únicament en el descens del consum de blat. Les poblacions de l'interior quedaren arruïnades, les comarques afectades, aïllades i les relacions econòmiques de tot ordre s'estrangularen.

Epidèmia de 1504

Weyler cita una nova epidèmia de pesta . Carbonell i Mascaró fan el mateix sense donar més detalls.

Epidèmia de 1523

Tarrasa (Tarrasa, Tom, IV, p 32) ens parla d'aquesta epidèmia de pesta que començà per Muro i va seguir per altre pobles fins arribar a Ciutat.

Escalas hi afegeix que aquesta epidèmia va coincidir amb la revolta dels agermanats, la mortalitat fou tan gran que ambdues parts en el conflicte hagueren d'establir períodes de treva per poder recuperar-se. Se la coneix com la *pesta negra* i afectà tota Europa, va ser una de les epidèmies més greus de totes les passades fins aquells moments, moriren uns 25 milions de persones en tot el continent europeu - això suposà una quarta part de la població que hi havia a Europa, que es calcula en uns 105 milions de persones -

Epidèmia de 1615

Tarrasa (Tarrasa, V, p 10) parla d'una epidèmia de pigota, sense donar més detalls. Els altres autors també només la citen.

Epidèmia de 1652

Nova epidèmia de pesta bubònica, Tarrasa (Tarrasa, V, p 45) és el primer que en parla i ens conta que començà el mes de març de l'any 1652 i durà fins el mes de febrer de l'any següent. La causa sembla ser que fou una barca procedent de Barcelona que duia teixits infectats. Entrà per la Torre

Picada de Sóller. A Mallorca moriren unes 15.000 persones i el bisbe Rocamora va destacar pel gran consol que donava als malalts i els ajuts econòmics que proporcionà als necessitats.

S'habilitaren quatre llatzerets: els de Jesús, Itria, Son Pardo i el Fortí, i Sant Magí fou l'hospital per als malalts.

Bover (Bover, VIII, p 116) ens ofereix una llista amb 4.399 morts pel contagi i cadascun dels morts ve amb la informació següent : nom, llinatges, edat, carrer i, alguna vegada, ofici i parentesc. Els hospitals que s'utilitzaren per acollir els malalts foren: les Sitges, Son Pardo, Ca l'Ardiaca, el Llatzeret, Convent de Jesús, Son Forteza i Son Hugo. Els Caputxins de València vengueren a assistir els malalts i els frares de Jesús es traslladaren al Temple. El cementiri estava en el Jonquet. Com que mancaven enterradors, ja que tots es morien, es feren bans per tots els pobles oferint una quantitat elevada de doblers per a les persones que volguessin fer aquesta tasca. Bover treu la notícia del cronista Alemany. Les poblacions més afectades foren Inca i Sóller. La xifra de morts que ens dona Bover coincideix amb la de Tarrassa: diu que foren 15.685 persones les que moriren, de les quals 7.375 corresponen a pobles i 8.310 a Ciutat. La distribució per pobles és la següent:

Palma	8.310
Esporles	95
Valldemossa	82
Sóller	1.064
Bunyola	59
Alaró	318
Binissalem	53
Inca	3.741
Selva	118
Campanet i Búger	97
Santa Maria	18
Sencelles	23
Sa Pobla	5
Pollença	1
Sta. Margalida i Maria	4
Muro	35
Petra	370
Algaida	49
Llucmajor	37

Felanitx	2
Calvià	4
Andratx	22
Terme de Palma	766
TOTAL	15.685 persones

Campaner (Campaner, p 410) hi afegeix que els mesos de juliol, agost i setembre foren els de més alta mortalitat, hi havia dies que morien més de 200 persones a Palma i 200 a Inca. Un dia moriren 600 persones a Ciutat. Les comunicacions entre els pobles i la ciutat es varen interrompre. L'epidèmia va començar a remetre el mes d'octubre i el mes de desembre s'obriren les portes i es recobrà el tràfic de mercaderies amb els pobles. El càlcul de les despeses que fa l'autor foren de: 196,56 lliures, 19 sous i 1 diner, també ens dona una xifra de morts que no coincideix amb la de Bover ni Tarrassa, parla de 15.424 morts a Palma i 4.980 morts als pobles. Crida l'atenció que Campaner diu que la notícia la treu de Cayetano Ferrer i Gmo. Tarrassa - Escalas dona una xifra de morts propera als 20.000 i R. Tejerina de 19.000 - cap dels dos ens diu d'on treuen aquestes xifres de mortalitat -.

Com podem observar hi ha dues línies, segons la xifra de morts i afectats que ens donen els diferents autors; per una part Tarrassa i Bover i per l'altra Campaner, Escalas i R. Tejerina.

	Morts ciutat	Morts pobles	Total
Tarrassa			15.000
Bover	8.310	7.375	15.685
Campaner	15.424	4.980	20.404
Escalas			20.000
R. Tejerina			19.000

Epidèmia de 1741

Campaner (Campaner, p 530) ens parla d'una epidèmia contagiosa que succeí a Sineu que produí uns 3.000 morts. Escalas també la cita sense afegir cap dada que ens suggereixi de quina malaltia es tractava.

Epidèmia de 1744

Tarrasa (Tarrasa, VI, p 102) parla d'una epidèmia de febres malignes que envai Ciutat, a més de la febre hi havia mal de costat i durava 5 dies. Campaner (Campaner, p 531) hi afegeix que començà pel mes de novembre

i va durar fins al mes de març de l'any següent, després es va estendre cap a l'interior de l'illa, produint un nombre de morts superior a 10.000 persones

Epidèmia de 1749

Campaner (Campaner, p 538) és el primer que cita aquesta epidèmia sense classificar, que afectà Ciutat i altres pobles. Els malalts sofrien uns deliris espantosos que els conduïen a atemptar contra la seva vida. Durà més d'un any. R. Tejerina també la cita sense donar més detalls.

Epidèmia de 1774

Campaner (Campaner, p 538) es refereix a una epidèmia de pigota. Carbonell i Escalas també l'anomenen.

SEGLE XIX

Sens dubte arribam al segle en què les descripcions que fan els autors que hem consultat són més detallades, diferents les unes de les altres i amb més luxe de detalls.

Si pensam que molts d'ells visqueren en aquest segle - Bover, Campaner, Weyler, Carbonell - podem aventurar que tingueren al seu abast fonts úniques, com cartes, informació oral, diaris, llibres etc., a més de la seva pròpia visió, que donà com a fruit una descripció més particular.

També en aquest segle es produeix per primer cop una epidèmia de còlera, tres de febre groga i la darrera de pesta bubònica. A més d'alguns brots de pigota i paludisme.

Aquesta centúria es caracteritza pels grans descobriments dins el camp de la bacteriologia --sobretot en la segona meitat de segle-- duts a terme principalment per L. Pasteur (1822-1893), que va confirmar el paper de l'agent microbià i va instaurar la teoria microbiana d'algunes malalties, i R. Koch (1843-1910) que va descobrir nous gèrmens i l'epidemiologia d'algunes malalties infeccioses com ara el còlera, el paludisme, la pesta etc. Passem doncs a descriure les epidèmies d'aquest segle:

Epidèmia de 1804

Bover (Bover, II, p 2) és el primer que ens parla d'aquesta epidèmia de febre groga, la primera de la qual tenim coneixement, Conta que arribà un vaixell amb malalts i que moriren de vòmit negre. Les autoritats enfonsaren el vaixell, cremaren tota la roba i establiren una quarantena.

Carbonell segueix la notícia i diu que en el mes d'octubre fondejà al moll de Palma un vaixell procedent d'Alacant, ciutat que estava afectada per la febre groga. Duia una família de Menorca que s'allotjà a un hostel del carrer de la Mar, al mateix dia d'arribada un dels passatgers restà malalt de febre groga, contagià els altres familiars i alguns hostes, entre ells soldats, que al mateix temps contagiaren a companys de quarter. Els malalts foren traslladats al llatzeret i els soldats a l'hospital militar. Hi hagué 40 morts.

Epidèmia de 1820

Bover (Bover, II, p 2) ens conta que el mes de maig de 1820 arribà al llevant de Mallorca un vaixell que duia unes peces de roba contaminada que va tirar a la costa i aquest fet fou el responsable del contagi. Afectà Son Servera, Artà i Sant Llorenç.

Carbonell hi afegeix més detalls: el vaixell venia de Tànger, arribà a les platges de Son Servera i enterraren un mort de pesta a l'arena. Un nin trobà la capa del mort i se l'endugué, al cap de poc temps va morir sense que ningú sospitàs que la causa de la mort fos la pesta. El contagi es va estendre ràpidament i envai Artà, Sant Llorenç i Capdepera. Es va establir un estricte cordó sanitari i la malaltia no passà d'aquests pobles. Son Servera fou el poble amb una taxa més alta de mortalitat, moriren 1.040 persones, a Artà 1.277, a Capdepera 114, i a Sant Llorenç 10.

R. Tejerina (R. Tejerina, III, p 75) hi afegeix que per finançar les grans despeses que produí l'epidèmia, es feren subscripcions populars i la Diputació encunyà moneda per un valor de 150.000 pessetes. També arribà ajuda de la península i de Menorca. A Mallorca les ajudes vengueren de la gent rica que donaren 50.000 pessetes. El bisbe monsenyor González Vallejo pagà totes les despeses per alimentar els malalts, orfes i vidues. El metge Antoni Almodóvar donà el sou d'un mes i el sobresou com a inspector d'epidèmies. Gibraltar envià 5.850 pessetes i València 120 sacs d'arròs.

Les despeses, segons R. Tejerina arribaren a 74.915 lliures mallorquines, que equivalien a 249.466 pessetes - 3 lliures mallorquines equivalen a 10 pessetes - ara bé el cost total es calcula en prop d'un milió de pessetes.

R. Tejerina citant a Escalas Adrover ens proporciona un quadre amb el nombre d'habitants d'abans i després de l'epidèmia.

	Habitants	Envaïts	Morts	Curats	Quedaren
Son Servera	1.648	1.340	1.040	300	644
Artà	3.626	1.643	1.267	376	2.359
Capdepera	1.179	146	112	34	1.067
Sant Llorenç	1.075	21	15	6	1.060

R. Tejerina també ens dona més informació del començament de l'epidèmia: el 7 de maig aparegué la primera morta i al cap de pocs dies moriren el seu marit i el seu fill. Al mateix carrer es donaren nous casos i es començà a sospitar que se tractava d'una malaltia contagiosa.

Dos metges d'Artà i un de Son Servera són els primers que donen la veu d'alarma. L'ajuntament instaura unes mesures preventives que no es posen en marxa tot d'una a causa de l'informe tècnic que fa Miquel Pascual i que diu que aquests casos no son fruit d'una malaltia contagiosa, sinó que es tracta de febres pútrides-verminoses. La junta superior de sanitat no es fià del diagnòstic i establí un cordó sanitari que aïllà Artà i Son Servera

Epidèmia de 1821

Bover (Bover, II, p 2) l'anomena la dècima i darrera. Es va declarar el 19 de setembre de 1821 i començà pel barri de Santa Creu, després passà al puig de Sant Pere i a la resta de la Ciutat. S'habilitaren tres hospitals: ca l'Ardiaca, el convent de Jesús i el monestir de Santa Margalida. Es feren campaments per acollir als pobres i a la gent sense casa. Moriren unes 5.000 persones.

Carbonell hi afegí que se formà un cordó sanitari amb 400 homes de tropa i s'habilitaren cuines públiques per donar menjar als necessitats. El problema més important que tenia l'ajuntament era la manca de doblers, per tal motiu demanà ajuda a l'església que donà joies amb les quals encunyaren moneda. A mitjans de novembre començà a disminuir el nombre de morts que en total foren 3.210.

Escalas ens dona unes xifres que no coincideixen amb les de Carbonell: parla de 7.000 invasions i 5.000 morts. R. Tejerina (R. Tejerina, III, p 113-115) hi afegí que aquesta epidèmia va coincidir amb una època de fam i

misèria deguda a una crisi agrícola que s'allargava en el temps i a una elevada proporció d'aturats entre els pagesos i jornalers. Tejerina segueix dient que les despeses foren molt grosses; s'encunyaren 39.000 duros de plata que no bastaren i Madrid hi afegí 500.000 reals de velló. La Junta de València aportà 6.864 reals.

Epidèmia de 1832

Escalas primer i després R. Tejerina (R. Tejerina, III, p 99) la citen pràcticament igual. Escalas ens diu que el paludisme era una malaltia endèmica de Mallorca amb uns focus molt determinats com el moll, la platja de la Llotja, la riera i la zona de la quarantena. La dessecació dels terrenys i la quinina foren els remeis per a la seva eradicació. L'any 1832-33 n'hi hagué un brot important, i moriren 89 persones.

Epidèmia de 1837

Epidèmia de grip que solament cita Weyler sense donar-ne cap detall.

Epidèmia de 1847

Es tracta d'una epidèmia de pigota que també només cita Weyler. Dóna la casualitat que en la meua recerca vaig trobar a l'arxiu municipal de Palma, els resums diaris de l'estat sanitari d'aquest brot. Aquest resums els feia cada metge, que habitualment era l'encarregat d'un barri, hi consten els que estaven vacunats i els que no, així com el nombre.

Epidèmia de 1865

Es tracta de la primera i única epidèmia de còlera que envai Mallorca i Menorca, encara que l'any 1854 i coincidint amb la tercera pandèmia, el còlera arribà a Andratx. Moriren 27 persones. Tant Carbonell com Escalas ens donen la mateixa versió de la notícia. Oleza en fa un tema monogràfic d'una gran extensió i profunditat i R. Tejerina, que no utilitzà el treball d'Oleza, en fa una breu història, encara que un poc més detallada que Carbonell i Escalas.

R.Tejerina (R. Tejerina, III, p 103) situa aquest contagi dins la quarta pandèmia (del segle XIX), fet que coincideix amb Jordi Nadal i P. Bourdelais, entre d'altres. L'any 1865 el còlera envaïa molts dels ports de la Mediterrània com Marsella, Alger, Gibraltar, Barcelona, València i aquí començaren a arribar notícies alarmants. El primer cas es va donar el 14 d'agost, el segon, dia 16 i el tercer, dia 20 d'agost; tots tres eren familiars i varen ser diagnosticats de 3 malalties diferents. Quan morí la quarta persona es va reconèixer el còlera i a finals d'agost ja es va declarar

oficialment l'epidèmia. La Reial Acadèmia de Medicina va establir una pla de mesures preventives i curatives que va ser publicat el 26 d'agost. El pànic es va estendre com la pólvora i la població va fugir espantada. Entre ells hi havia membres de les Juntes municipal i superior de sanitat. En menys d'una setmana fugiren més de les tres quartes parts de la població de Palma. Hagueren de tancar molts comerços, fàbriques i tallers per manca de treballadors. S'habilitaren dos hospitals per als colèrics, un a la Llotja i l'altre als Caputxins: tenien molta cura dels malalts i curaren més de la meitat dels atesos.

Les arques municipals estaven buides i les despeses eren grosses. El batlle aconseguí donatius i el govern de Madrid, la Reina Isabel II, l'Institut Balear, l'Ajuntament de Maó i el d'Eivissa també enviaren els seus donatius. El nombre de morts augmentava - dia 15 de setembre es baté el rècord amb 120 morts - a partir d'aquí es va anar reduint i el 30 d'octubre es va donar per acabada l'epidèmia.

El metge Mateu Tous i Oliver, en un discurs que va pronunciar a la Reial Acadèmia de Medicina, fa palesa la total i profunda ignorància de la ciència mèdica d'aquells moments per poder prevenir i curar el còlera.

El nombre d'afectats fou de 8.262 persones segons R. Tejerina i els morts 2.491 en total, distribuïts així:

Campanet	6
Ciutadella	108
Establiments	9
Fornalutx	1
Mercadal	36
Pollença	21
Sóller	135
Palma	2.175

La xifra de morts que donen tots els autors i la distribució per pobles coincideix; a més les de Ciutat coincideixen amb les trobades al registre de morts del cementiri de Palma de l'any 1865.

Epidèmia de 1870

Carbonell és el primer que ens parla d'aquesta epidèmia de febre groga. El mes d'agost una dona que havia arribat de Barcelona estava afectada de

febre groga i contagià els seus veïnats, vivia al carrer de Santa Creu. Més tard es va estendre per l'arreal de Santa Catalina i pel puig de Sant Pere. Es varen desallotjar cases i carrers afectats i s'habilitaren campaments per allotjar-los. Aquests campaments foren:

Bellver	allotjà	676 persones
Llatzeret	"	701 persones
La Fonda Boria del Terreno	allotjà	109 persones
Castell de Sant Carles	"	336 persones
La cova de la Font Santa	"	386 persones

L'epidèmia causà 531 afectats i 231 morts. Acabà el 21 de novembre. Dos hospitals s'habilitaren per als malalts: Ca l'Ardiaca i l'Hospital Militar.

Rodríguez Tejerina (R. Tejerina, III, p 113-123) hi afegeix que el batlle, el metge Rafel Manera, dictà unes mesures profilàctiques per intentar aturar la malaltia. La ràpida actuació i els bons afers dels metges aconseguiren que l'epidèmia duràs poc temps.

Epidèmies de 1882 i 1896

Aquestes dues epidèmies son de pigota i només Escalas i Rodríguez Tejerina (R. Tejerina, III, p 91) les anomenen i coincideixen plenament.

Tots dos consideren que foren els dos brots de pigota més importants del segle XIX. L'any 1882 el brot durà 15 mesos i afectà 152 persones amb 51 morts i l'altre de 1896 fou més intens, durà 12 mesos es declararen 1.329 casos i moriren 149 persones, segons Escalas.

Quant a la vacunació contra la pigota tenia poca implantació, segons Escalas; encara que la Reial Acadèmia de Medicina oferia la vacuna de forma gratuïta. R. Tejerina diu que fins que no es va crear l'Institut Balear de Vacunació directa l'any 1885, els resultats de la vacunació no començaren a notar-se. Com a mostra cal dir que l'any 1885 es vacunaren 139 persones; el 1888, 5.135 persones i l'any 1896 ja s'havien vacunat 7.817 persones.

BIBLIOGRAFIA

- Bover de Rosselló, Joaquim M^e (1825- 1860). *Misceláneas históricas Mallorquinas*. Palma. Tomos: I a XVII, en XVII volúms de 21,7 por 15 cm. (manuscrit i trobat a la Biblioteca March)
- Campaner y Fuertes, Alvaro (1967). *Cronicon Mayoricense*. Palma de Mallorca. Imp. Mossèn Alcover.
- Carbonell Vadell, Guillermo (1953) Las epidemias en Mallorca en *Mallorca Retrospectiva*. Palma. Editorial Mallorquina de Fco. Pons. t I: 83-103
- Cirera i Prim, Jaume (1981) *Indice analitico de las "Miscelaneas históricas de Mallorca"* de Joaquin Me Bover de Rosselló. Palma. Subsidia num 2, Fontes Rerum Balearium.
- Escalas Real, Jaime (1969). *Epidemiologia histórica de Mallorca*. Discurso. Palma. Imprenta Mossèn Alcover.
- Mascaró Pasarius, J. (1978) (Coordinador) *Historia de Mallorca*. Palma. Vicente Colom editor.
- Oleza y de España, José (1965-1970) *El cólera de 1865 en Palma*. Palma. Boletín de Información Municipal.
- Rodríguez Tejerina, José Me *Historia de la Medicina en Mallorca*. Palma. Editorial Graficas Ramón. Tom I: Desde sus orígenes hasta el siglo XVI (1981). Tom II: Del Barroco a la Ilustración (1984). Tom III: El siglo XIX (1986)
- Tarrasa Pons, Guillermo (1775-1776) *Anales del Reyno e isla de Mallorca*. (De 2 Volums, manuscrit i trobat a la biblioteca Bartomeu March) Volum I conté toms 1-4 y volum II els toms 5-6, té 22 per 15 cm.
- Weyler y Laviña, Fernando (1854) *Topografía fisico-médica de las Islas Baleares y en particular de la de Mallorca*. Palma. Imprenta P. J. Gelabert.

EPIDÈMIES A MALLORCA (Segles XIII a XIX)

	1230	1348	1375	1384	1396	1449	1467	1475	1493	1504	1510	1523	1615	1652	1741	1744	1749
Tarrasa	PB	PB	PB	PB				PB	PB			PB	PB	PB		FM	
Bover														PB			
Campaner	PB	PB	PB	PB				PB	PB			PB	PB	PB		FM	SC
Mascaró	PB	PB	PB	PB	G		G	PB	PB	PB		PB		PB			
Weyler	PB	PB	PB	PB		PB	G	PB	PB	PB		PB	PB	PB			
Carbonell	PB	PB	PB	PB				PB	PB	PB		PB	PB	PB		FM	SC
Escalas	PB	PB	PB	PB				PB	PB		SC	PB		PB	SC		
Oleza																	
R. Tejerina	PB	PB	PB	PB	G		G		PB			PB	P	PB			SC

	1774	1804	1820	1821	1832	1837	1847	1854	1865	1870	1882	1896
Tarrasa												
Bover		FG	PB	FG								
Campaner	P											
Mascaró												
Weyler		FG	PB	FG		GR	P	C				
Carbonell		P	FG	PB	FG				C	FG		
Escalas		P	FG	PB	FG			C	FG	FG	PA	P
Oleza									C			
R. Tejerina		FG	PB	FG	PA			C	C	FG	PA	P

PB: Pesta bubònica GR: Grip
 P: Pigota C: Còlera
 FM: Febres malignes SC: Sense classificar
 FG: Febre groga PA: Paludisme

NOTA: R. Tejerina situa l'epidèmia de glàndules de 1467 a l'any 1465, la de pesta de l'any 1493 a l'any 1496 i la de l'any 1749 a l'any 1750.